

ПУХКАЛ О.Г.,

Народний депутат
України

**ПОЛІТИКО-
ПРАВОВІ ЗАСАДИ
СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ
ДИПЛОМАТІЇ**

Комітет у закордонних справах Верховної Ради України займається визначенням стратегії зовнішньої політики і зовнішніх зносин України, а МЗС і інші урядові структури, які є причетні до безпосереднього здійснення зовнішньополітичної діяльності і зовнішніх зносин, опікуються питаннями практичної реалізації тієї стратегії, яка випрацьовується Верховною Радою України. Відомо, що "Основні напрями зовнішньої політики України", якими сьогодні керується Міністерство закордонних справ, були прийняті як Постанова Верховної Ради України ще в 1993 році. Безперечно, цей нормативно-правовий документ застарів і сьогодні потребує суттєвого оновлення. Тому автором розроблено і подано до Верховної Ради України законопроект "Про засади зовнішньої політики і зовнішніх зносин".

Існує ще низка законопроектів щодо значених питань, які відрізняються і концептуально, і за структурою, і за визначенням орієнтирів та пріоритетів у нашій зовнішній політиці, оскільки існують різні бачення її стратегічного і пріоритетних векторів. Концепція, запропонована автором,

співпадає із позицією більшості нашого Комітету щодо зовнішньої політики держави на даному етапі її розвитку і тих зовнішніх зносин, які вона вибудовує з іншими країнами світу.

Згадані “Основні напрями зовнішньої політики” видаються застарілими з огляду на такі чинники. По-перше, минуло вісім років з часу їх ухвалення, і, природно, що світ змінюється. Чергового разу різкі зміни відбулися після варварських актів терору, які здійснено 11 вересня 2001 року в США. Змінюється весь світ, його частини, зокрема Європа; через те змінюється і бачення основних орієнтирів в зовнішньополітичній діяльності нашої держави та завдань зовнішньої політики, які Україна має виконувати. По-друге – змінилася сама Україна, за минулі роки вона стала зовсім іншою, ніж була в 1992-93 роках. Нарешті, третій чинник, який вимагає оновлення “Основних напрямів” – той факт, що частину завдань, які визначались в 1993 році, сьогодні виконано. Зокрема, Україна вступила до Ради Європи та завершує виконання своїх зобов’язань. Існують усі підстави для того, щоб невдовзі ми позбулися моніторингу за їх належним виконанням. Україна встановила відносини стратегічного партнерства з Російською Федерацією, Сполученими Штатами Америки, Польщею, Узбекистаном, Казахстаном, тобто в нас з’явилися чіткі пріоритети.

Концептуально “Основні напрями” визначали українську зовнішню політику як політику багатовекторності, адже не окреслювались стратегічні і навіть пріоритетні вектори. У проекті Закону України “Про засади зовнішньої політики та зовнішніх зносин” йдеться та наголошується на концепції різновекторності. Безперечно, серед різних векторів зовнішньої політики потрібно перш за все визначити, описати стратегічний вектор. Це є європейський вектор, європейський вибір, який став природним наслідком здобуття країною державної незалежності. (Треба зазначити, що як суб’єкт міжнародних відносин Україна стартувала за дуже сприятливих обставин: мирне і легітимне державне самовизначення, добровільна відмова від ядерної зброї, відсутність територіальних претензій до сусідів і їх до України, внутрішній спільний спокій і демократична зміна влади).

Водночас, потрібно наповнювати конкретним змістом відносини стратегічного партнерства із тими країнами, зовнішні зносини з якими ми визначаємо як пріоритетні. Сюди відносимо і Російську Федерацію, і США, і Європейський Союз, і інші об’єкти зовнішньополітичної уваги України, міжнародні організації та інституції, країни, з якими ми хотіли б мати пріоритетні зовнішні зносини. Треба надавати їм переваги порівняно із зносинам з іншими країнами. Натомість ми повинні підтримувати і розвивати зовнішні зносини з усіма країнами, де є можливість реалізації національних інтересів України. Ось в чому полягає концептуальна відмінність запропонованого проекту від старого документу.

Пріоритетними для України, на нашу думку, є і зовнішні зносини з деякими регіональними міжнародними організаціями або об'єднання, зокрема, Організацією Чорноморського економічного співробітництва та ГУУАМ, з якими Україна сьогодні розвиває, поглиблює і розширює свої зносини в різних вимірах – в політичному, соціальному, економічному, у вимірі військово-політичної співпраці заради забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні в цілому і безпеки нашої держави.

Що стосується Європи, тут ми маємо, нарешті, зрозумілу стратегію в зовнішній політиці: ми прагнемо вступити до Європейського Союзу. Адаже з огляду на геополітичне становище, логіку світового та європейського цивілізаційного процесу, історичну пам'ять та життєвий досвід, культурні традиції, мрії та сподівання українського народу, його довгостроковим інтересам найкраще відповідає європейський вибір. Цей вибір є суттєвою складовою української національної ідеї, української мрії.

Такий вибір означає, що Україна спрямовуватиме свою зовнішньополітичну діяльність на забезпечення власних національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права з наданням пріоритету стосункам з європейськими країнами та європейськими і євроатлантичними організаціями. В цьому контексті безпосереднє та повне членство України в Європейському Союзі, Раді Європи, Організації Північноатлантичного Договору, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, які є ключовими в загальноєвропейській структурі безпеки, створюватиме найоптимальніші зовнішні гарантії її комплексної безпеки, без завдання шкоди для збереження та зміцнення національної ідентичності.

Принагідно варто зауважити, що певні кола до сьогодні, свідомо чи несвідомо, плутають європейський вибір як стратегічний вектор нашої зовнішньої політики з завданням просування України до Європи. Україні йти до Європи немає чого, ми в ній живемо. Сьогодні існує майже усталена думка стосовно того, що держава давніх ариїв перебувала на нашій території, і племена, що тут жили, стали визначальними в формуванні Європи як частини світу з її специфічним світосприйняттям тощо. А отже, Україна відіграла визначальну роль в історії становлення Європи. Питання є дискусійним, не будемо заглиблюватися у товщу історії, але можна констатувати, що ми знаходимося в Європі, що географічно ми є європейською державою – це однозначно, навіть географічний центр Європи розташований на території нашої Закарпатської області.

Інше питання – чому ми не стали повноцінною європейською державою в економічному, політичному та інших вимірах, чому наші економічні стандарти ще далекі від європейських, стандарти соціального захисту і соціального забезпечення, політичні стандар-

ти ще не є європейськими? Відповідь проста – адже ми лише будемо демократичну правову державу, а в Європі ми спостерігаємо країни, що пройшли значний шлях демократичного розвитку, і сьогодні їх державно-адміністративний устрій і їх політичні системи є усталеними, є більш досконалішими. Наше завдання – стати європейською державою в політичному, економічному, соціальному вимірах, досягти європейських стандартів у майбутньому.

Отже буде помилкою говорити, що ми прийняли рішення йти в Європу і стати європейською державою. Говорячи про європейський вибір, про стратегічний вектор нашої зовнішньої політики, маємо на увазі рух України і її вступ спочатку як асоційованого, а згодом і як повноправного члена до Європейського Союзу – співтовариства держав, які сьогодні об'єдналися в потужну, визнану і надзвичайно важливу для нас міжнародну організацію. Вступ до неї забезпечить прискорений процес вирівнювання українських стандартів до європейських, а отже – і до світових стандартів.

Перший крок на шляху вступу до Європи – вступ до Світової Організації Торгівлі і запровадження стандартів ГАТТ/СОТ у наших зовнішньоекономічних зв'язках. Отже реалізація стратегічного, європейського вектора нашої зовнішньої політики передбачає такий рух України і такі її зовнішньополітичні зусилля, які спрямовані на утвердження себе у Раді Європи, вступ до Світової Організації Торгівлі, і – ще через певний крок – вступ до Європейського Союзу.

Одночасно завдання України полягає в тому, щоб за допомогою зовнішньополітичного чинника забезпечити прискорений внутрішній соціально-економічний розвиток. І тому одним із стратегічних завдань нашої зовнішньої політики є її економізація, тобто наповнення наших зв'язків з різними країнами світу конкретним економічним змістом. А саме – залучення прямих іноземних інвестицій в Україну. І тут наша дипломатія має відігравати відповідну роль, дипломатично забезпечувати підписання вигідних для реалізації національних інтересів України міждержавних угод та проектів, всіляко сприяти усуненню різноманітних бар'єрів на кордонах з тим, щоб активізувались торговельно-економічні зв'язки з нашими сусідами, з іншими країнами світу.

Економізація, на переконання автора, є стратегічним завданням зовнішньої політики України на даному етапі її розвитку. Саме економізація виступить потужним фактором впливу на внутрішню економіку, внутрішню політику. Одночасно, соціально-економічний розвиток України і її політичний розвиток, удосконалення соціальної сфери також має позитивно впливати на нашу зовнішню політику і на зовнішні зносини, сприяти наповненню цих відносин конкретним прагматичним змістом.

Якщо ми налагодимо виробництво конкурентоспроможної продукції на території України, то завданням нашого зовнішньо-

політичного відомства, – в даному разі МЗС і дипломатичних представництв за кордоном, – є просування наших товарів і сприяння утвердженню наших підприємств в тих чи інших нішах європейського і світового економічного простору. Це надзвичайно важливо – просування наших товарів і завоювання певних ніш в міжнародному поділі праці і на світовому ринку, європейському ринку зокрема.

Україна вже сьогодні є однією з провідних держав Європи з огляду на її геополітичне значення та з огляду її впливу на процеси, які відбуваються в глобалізованому світі. Безперечно, ця роль посилюватиметься. Україна заявила про себе як держава миролюбива, держава прогнозована в своїй зовнішній і внутрішній політиці, держава, що завжди готова взяти участь у миротворчих місіях, які є потрібні людству для врегулювання або локальних конфліктів, або у наданні допомоги країнам, котрі постраждали від тероризму, від стихійного лиха, з інших причин.

Що стосується питання про стосунки України з ЄЕС з одного боку, і України з Російською Федерацією з іншого боку, то воно на сьогодні, на мій погляд, вирішено в такий спосіб, що Україна прагне розбудувати і реалізовувати позитивний алгоритм українсько-російських відносин. Його започатковано десь в серпні 2000 року, і відтоді наші відносини стратегічного партнерства наповнюються конкретним, реальним змістом. Досить нагадати, що 37% нашого експортно-імпортного обігу випадає на Росію. Це наш головний партнер в торговельно-економічних відносинах, і у всіх інших вимірах.

Пріоритетність цього вектора підкреслюється нашою зацікавленістю в розвитку взаємовигідних торговельно-економічних відносин з Росією, підтримці культурних, соціальних зв'язків з нашим великим північним сусідом.

Піднімаючись разом, виходячи з кризового стану, ми мали можливість заявити себе як потужна європейська держава і розраховувати на приєднання в перспективі до європейського співтовариства.

Немає прямого протистояння між цими векторами зовнішньої політики України: стратегічним Україна – ЄЕС, Європа, європейський вибір, і Україна – Російська Федерація. Навпаки, є взаємодоповнення одного вектора іншим. Чим краще у нас будуть стосунки з Російською Федерацією, тим скоріше ми подолаємо кризові явища, які є в економічній, соціальній системі нашої держави, тим швидше ми піднімемося в своєму розвитку до європейських стандартів, і швидше зможемо стати повноправними членами європейського співтовариства.

Однозначна європейсько-євроатлантична орієнтація України, за умов збереження та розвитку взаємовигідних традиційних зв'язків, в т.ч. з Росією, надає українському народові найкращий шанс для успіху у становленні правової держави, захисті прав і свобод людини та поваги до її гідності, духовного і культурного піднесення, зростання добробуту внаслідок реформування економіки та удосконалення вміння працюва-

ти, боротись і перемагати в умовах жорсткої конкуренції в світі. Цей вибір – не миттєва панацея від проблем сьогодення, проте він є передумовою для реалізації інтелектуального потенціалу народу, вивільнення енергії творення задля досягнення своїх сподівань.

Говорячи про зовнішні зносини України, її зовнішню політику взагалі, потрібно зазначити, що часом на наші стосунки з країнами світу та міжнародними організаціями впливають й різного роду суб'єктивні, привнесені фактори. Так, говорячи про наші прагнення до скорішої і гідної інтеграції до Європейського Союзу, не можна оминути увагою й період досить обережного, прохолодного ставлення до України. На початку року відчувалась певна пересторога. Було бажання усіх, хто вів з нами переговори, дізнатися, що відбувається в Україні, чому нарощується політичне протистояння, чому відбуваються демонстрації, чого прагне опозиція.

Контакти з дипломатами, з делегаціями парламентів та урядів свідчать, що в Європі (і не лише в Європі) зрозуміли – те, що відбувалося в Україні із листопада минулого року по травень цього року, було здебільшого привнесено і мала місце певна гіперболізація відомих трагічних подій.

Сьогодні ставлення змінюється на краще, відбувається потепління у відносинах. Міжнародний Валютний Фонд відновив кредитування по програмі розширеного фінансування України, і Світовий Банк продовжує фінансування декількох проектів, які, був період, заморозив.

Отже ставлення Європи до України більш лояльне і ліберальне, ніж воно було до червня цього року. Нарешті, вперше за всю історію моніторингу за дотриманням і виконанням Україною зобов'язань перед Радою Європи позитивно оцінено зрушення, які відбулись у законодавчому забезпеченні свободи слова, свободи особистості, зрушення, що є в здійсненні політико-правової реформи в Україні. Зміни на краще є, і, безперечно, вони позитивно впливають на міжнародний імідж України.

Вибудовуючи свою зовнішню політику, Україна та відповідні державні структури, відповідальні за втілення цієї політики, повинні зважати на те, що для теперішнього світу притаманна суперечність між залишками двосистемної конфронтації минулого і новими елементами глобалізації майбутнього. Поруч з рухом до відкритості та співробітництва існуючих регіональних силових утворень зростає суперництво і конкуренція між ними.

На тлі цих процесів міцніє потяг до одноосібного лідерства і домінування Сполучених Штатів Америки, які мають для цього потужні ресурси і життєву енергію порівняно молодій поліетнічній формації. Інші групові суб'єкти міжнародного спілкування погоджуються з цим лідерством, або, в залежності від ситуації, намагаються йому протидіяти, одночасно домагаючись американської прихильності.

Найбільш насиченими за своєю сутністю залишаються стосунки

США і Європи, які справляють взаємний вплив один на одного і на світ в цілому через потужні євроатлантичні структури. Добровільна інтеграція європейських народів при підтримці євроатлантичного фактора веде до появи єдиної політичної Європи. Ця тенденція є домінуючою на європейському континенті і визначальною для долі всіх посткомуністичних європейських націй, в тому числі й української.

Водночас, суттєвим для України залишатиметься вплив географічно близького до неї пострадянського євразійського простору, адже саме в ньому внаслідок несприятливих історичних обставин тривалий час перебував український народ. На цьому просторі визначальною є і залишатиметься суперечність між домінуючою тенденцією до дезінтеграції в минулому потужної російсько-радянської імперії та силами, що намагаються зупинити цей процес в надії на її відновлення, але в іншій формі.

Історично безперспективні ілюзії, якими керуються ці сили, підкріплені військово-політичним, фінансово-економічним та інформаційним наповненням, суттєво гальмуватимуть вільне утвердження незалежних народів в новій геополітичній архітектурі. Тому, визнаючи необхідність тісної економічної взаємодії в рамках СНД, Україні потрібно виходити з того, що нагальною потребою сучасного етапу є перегляд старих і перехід до нових форм інтеграції, які б сприяли входженню України та інших зацікавлених країн СНД в європейську та світову економічну систему. Окрім того, Україна повинна уникати участі в інституалізації форм міждержавного співробітництва в рамках СНД, здатних перетворити Співдружність у наддержавну структуру федеративного або конфедеративного характеру.

За таких умов перспектива українського народу і його держави залежить, головним чином, від здатності якнайшвидше позбутись стереотипів та упереджень минулого, і адаптуватись до нової геополітичної ситуації та її викликів. Динаміка світових процесів в умовах глобалізації вимагає надання зовнішньополітичній діяльності більш цілеспрямованого, цілісного та прагматичного характеру. Зовнішня політика України повинна мати своє підґрунтя, глибоко продуману і чітко викладену стратегію зовнішньополітичної діяльності.

Зовнішня політика держави є ефективною в разі, якщо наявні реалістичні ідеї, які відображають внутрішні потреби країни, а впровадження зовнішньополітичного курсу забезпечено відповідними ресурсами (кадрами, матеріально, фінансове тощо) і отже він є гнучким у здійсненні.

Все це вимагає переосмислення нових реалій і чіткого визначення перспективного зовнішньополітичного вибору українського народу. Автор висловлює впевненість, що запропонована концепція різновекторного підходу до вирішення завдань держави на зовнішньому напрямі політичних зусиль та означена позиція щодо нагальної потреби економізації зовнішньої політики України власне і дає відповіді на ці запитання.

Надійшла до редакції 14.01.2002